

Autonome architectuur als antwoord op de versplinterde stad

Het NFI Claus en Kaan Architects & Parkrand De Nijl Architecten

Veel Nederlandse projecten zoals die van OMA, MVRDV, NOX en UN-Studio worden in sterke mate aangestuurd door in kaart gebrachte stromen van data. Ze hebben het niet over vorm maar over de organisatie van inhoud. Niet stilstand – zoals het maken van een punt – maar de permanente beweging; wat zich langs een lijn kan ontvouwen, is waar het om draait. Tegen deze beweging in vinden we architecten die geloven in de autonome kracht van de vorm die onafhankelijk van het door de tijd veranderende programma duurzaam kan zijn. De raadselachtige vorm die voortvloeit uit de organisatie van inhoud is volgens de voorstanders van autonome architectuur niet in staat weerstand te bieden tegen de nivellerende woestijnen van privatisering, lifestyle architectuur, de wildgroei van brainparks, de overdosis aan iconografie, of met één woord de Ikea-revolutie die zich voltrekt in het Nederlandse landschap. De sterke vorm, zoals De Nijl en Claus & Kaan die ontwikkelen in hun werk, laat zien hoe sterke vormen weerstand kunnen bieden tegen de versplinterde stad¹.

In plaats van steeds weer een nieuwe mode uit te vinden in de strijd om de aandacht voor de consument onderzoekt De Nijl hoe architectuur het collectieve geheugen van de stad duurzaam kan belichamen en representeren. Niet het veranderlijke leven van het individuele gebruik of het programma, maar hoe de permanente elementen van de architectonische taal de stad leesbaar kunnen maken is voor De Nijl van doorslaggevende betekenis. Hoe komt De Nijl tot zijn stedelijke duurzame raamwerk wanneer het programma zich voortdurend wijzigt? De vrij indeelbare woningplattegronden, door de inzet van dragende gevels, zorgen er in het Parkrand woningbouwplan te Osdorp voor dat de mutaties van het programma vrij spel hebben. Echter de ontwerp aanpak die telt voor De Nijl is die van schaal, type en ritme van volumes en ruimten. "Typologische analyse, zegt Henk Engel van De Nijl, "maakt gebruik van het feit dat de herkenbaarheid en het communicatieve vermogen van vormen berusten op de (historische) ervaring die, als gemeenschappelijke achtergrond, in een cultuur gedeeld wordt"². De bestaande stad verschaft de ontwerper materiaal op basis waarvan een bepaalde typologische compositie ontwikkeld kan worden. Het ideaal van de open stad in het Algemeen Uitbreidings Plan (1935) van Van Eesteren wordt door De Nijl in ere gehouden door de zes woontorens qua maatvoering, schaal en detaillering in te passen in het Algemeen Uitbreidingsplan van Osdorp. De geprefabriceerde raampanelen van het woonbouwproject van De Nijl hebben, in tegenstelling tot de ramen in bijvoorbeeld een woonwijk van vrijstaande huizen geen zelfstandige betekenis. Door het gebruik van één prefabelement voor het hele project

---

¹ Zie ook Anne Hoogewoning artikel titel... in dit jaarboek over de typologie van de enclave in het werk van MVRDV in Ypenburg, en Sjoerd Soeters + ... in Haverlij.

² In "Autonome architectuur en het stedelijke project [Autonomous architecture and the Project of the City], Oase nr 62, Henk Engel in: Autonome architectuur en het stedelijk project [Autonomous Architecture and the Project of the City. Citaat vertaald in engels in Oase ["Typological analysis uses the fact that the recognisability and communicative powers of forms are based on the (historical) experiences shared within a culture, creating a common background."]

vormen de ramen geen contrast met het vlak van het stedelijke volume, maar gaan erin op. Deze behandeling van het prefabpaneel benadrukt dat architectuur op het niveau van het detail een onderdeel van het geheel kan zijn, in dienst staat van de collectieve expressie die de stad in Osdorp uitmaakt. Deze behandeling van het volume zorgt er niet alleen voor dat het project zich voegt in het ideaalbeeld van de naoorlogse woningbouw, het laat ook in alle eerlijkheid het ware gezicht van goedkoop te realiseren industriële woningbouw zien. Om de behoefte aan onderscheid tussen private en publieke ruimten te verwezenlijken introduceert De Nijl een typologie die niet eerder voorkwam in de moderne stad van Van Eesteren. In plaats van de torens bruto te laten landen in een open veld worden ze paarsgewijs geplaatst op een U-vormige begane grond die zich opent naar het park en sluit naar de achterliggende straat. Deze hofachtige typologie introduceert een nieuw idee van gemeenschap in het Algemeen Uitbreidingsplan. Het diffuse karakter van de open bouwstroken in dit stedelijke gebied wordt vervolmaakt door een open opzet te combineren met het grondgebruik van de gesloten stad. In plaats van toe te geven aan de krachten die de stad versplinteren wordt door de De Nijl het idee van de Moderne stad in het Algemeen Uitbreidingsplan op een hoger plan gebracht.

Het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) van Claus en Kaan te Ypenburg verhoudt zich tot de versplinterde stad door zich er van te distantiëren. Het suburbane landschap biedt in tegenstelling tot de context waar De Nijl haar plan realiseerde weinig waardevolle aanknopingspunten. De puurheid en perfectie van het doosachtige volume van zwarte metalen banden met daartussen de glazenlaboratoria met uitzicht op de spaghetti van snelwegen, is in zijn Donald Judd achtige abstractie bijna niets anders dan een radicale vorm³. Net zoals de Staatsgalerie van Mies van der Rohe in Berlijn staat het NFI op een plint. In plaats van weg te zakken in het landschap kijk je vanuit de hoger gelegen laboratoria uit over de suburbane woestenij. Passanten in voorbij razende auto's kunnen op gepaste afstand de forensische laboratoria in gebruik zien. Het lijkt net of Claus en Kaan het zwarte cassetendak van de Staatsgalerie vier keer op elkaar hebben gestapeld. Deze Miesiaanse ondertonen van representatieve monumentaliteit naar het publiek toe verandert in het interieur van het NFI in een monumentale geslotenheid. Wanneer je het NFI betreedt, na gescreend te zijn in de muizenvalchtige lobbyruimte op de begane grond, arriveer je via een gesloten roltrap in een imposante monumentale hal van 70 meter lang, 7 meter breed en 7 meter hoog. Door de nauwe lichtkieren in de monumentale hal kan je hooguit een glimp opvangen wat zich in het binnenste van het Forensisch instituut afspeelt. In deze hal wordt ruimtelijk tot uitdrukking gebracht dat het Forensisch Instituut een vesting is vol geheime informatie. Het zwarte stalen exterieur en de monumentale hal verbergen dat het gebouw is georganiseerd rondom zes interne patio's met daaromheen gewikkeld de 1100 meter lange gang met kantoren aan de binnenzijde en aan de buitenzijde de flexibel indeelbare laboratoria over vier etages. Het gebouw gedraagt zich als een kleine stad. De monumentale hal, met erboven het restaurant, functioneert als een plein. De verschillende werkclusters rondom de patio's

---

³ Zie ook de teksten van Riken Yamamoto in de catalogus "Beauftragt, Claus en Kaan Architekten", AedesBerlin, katalogus, 2003.

creëren private werkplekken en de straat met laboratoria kijkt uit over het suburbane landschap van Ypenburg.

Expressie van mobiliteit en verandering liggen volgens De Nijl en Claus en Kaan buiten het bereik van de architectuur. Architectuur moet zich beperken tot het ontwerpen van de stabiele, permanente structuur van een samenleving. Waarden van gemeenschap, institutie en van stedelijk expressie moeten worden uitgedrukt in plaats van ruimte te creëren voor de vele bedrieglijke modeverschijnselen die het idee van de stad versplinteren.

Roemer van Toorn